

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2013/3.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **OP DRIFT IN HET ROMEINSE RIJK.
“DE AFVALLIGE” VAN JAN VAN AKEN**

Jan van Aken houdt in z'n eentje het genre van de historische roman hoog, heette het in een van de recensies over *De afvallige*, zijn inmiddels vijfde historische roman. Nu bestaat *de* historische roman evenmin als *de* geschiedenis. Denk je bij *Zoete mond* van Thomas Rosenboom en *Pier en oceaen* van Oek de Jong minder snel aan “historisch”, omdat het verleden hier recent is of omdat je allereerst aan “autobiografisch” denkt? Aan de andere kant is Van Aken promotie tot vaandeldrager wel begrijpelijk. *De afvallige* vertegenwoordigt een aanpak die emblematisch is voor het genre: fictie die aanhaakt bij de prototypische geschiedkundige feiten van grote namen, koningen, volkeren en conflicten. Van Aken situeert zijn personages in de kringen rond de Romeinse keizer Julianus, bijgenaamd de Afvallige, en een van zijn opvolgers, Valens. We spreken over ruwweg de jaren 360 tot 380 en bevinden ons in het Oost-Romeinse rijk en omstreken.

De afvallige schuift Dido van Massilia naar voren als verteller. Die schrijft zo'n dertig jaar na dato over beroeringen waarbij hij betrokken was, naar eigen zeggen “omdat ik wilde weten in hoeverre mijn leven en de gebeurtenissen van onze tijd met elkaar in verband stonden en zocht naar de oorzaken en aanleidingen van de rampen die ons overkwamen”. Zo'n contemporaine observator en lotgenoot heeft vooral oog voor toedracht en verwickelingen en niet

per se voor de sfeervolle details die in onze ogen de vervlogen tijd kenmerken. Zo stelt deze verteller Van Aken in staat om zich met een globale en effectieve cameravoering op de handeling te richten en af te zien van het optuigen van een decor vol historische attributen. De roman is dan ook niet in de eerste plaats een schildering van een tijdperk of een reflectie op tijd en geschiedenis, al veroorloven enkele personages zich terloops een geschiedkundige overpeinzing. *De afvallige* is bovenal een plotgedreven roman die ons *in medias res* in het Romeinse rijk plaatst met zijn veelkleurige, multiculturele bevolking.

De ingenieuze intrige draait om een complot van de geestelijke Vitalis, pleitbezorger van de katholieke leer van de belijdenis van Nicea. Hij streeft met zijn geheime groep naar invloed op de keizerskeuze, opdat het lot van de ware christen niet langer afhankelijk is van de grillen van de gaande en komende man en diens heidense of ketterse neigingen. Of geestelijke motieven Vitalis ten diepste bewegen, is de vraag. Geweld schuwt hij geenszins. Zijn groep heeft de hand in de dood van de Afvallige op het Perzische slagveld in 361. Van Aken speelt hier met het historische feit dat Julianus in die slag mogelijk uit eigen gelederen werd gedood. Tot Vitalis' volgelingen in die tijd behoorden Dido en Swintharik. Dertien jaar later bevindt Vitalis zich in kringen van het Romeinse opperbevel aan de Donaugrens, die onder Gotische druk staat. Om de verdwenen Swintharik op te sporen stuurt hij Dido op pad, alsmede, in het geheim en met minder eerbare bedoelingen, de beroepsmoordenaar Axylus. De aanleiding tot deze dubbelopdracht wordt onthuld in een klassieke ontmaskeringsscène, waarin Vitalis voor de ogen van zijn tegenstanders vernederd wordt.

Voor het zover is, neemt *De afvallige* de lezer mee in een wervelende zwerf- en achtervolgingstocht. Van jongs af ontheemde figuren doen alle windstreken aan. Het jongentje Swintharik sloeg op de vlucht nadat in een politiek-religieus conflict zijn vader werd vermoord en zijn huis aan de Germaanse rijksgrens werd platgebrand. Dido is in zijn jongensjaren als “straathond” opgepikt door Vitalis. Nu zoekt hij Swintharik in Syrië, die daar gezelschap heeft gekregen van een jonge vrouw zonder vaste woon- en verblijfplaats. Deze Alëtis raakte ontworteld door de

omwenteling na de dood van de Afvallige: in de overgang naar de nieuwe christelijke publieke orde vernietigden plunderende soldaten de tempeldienst waarin Alêtis opgroeide. Haar geliefde meesteres werd onder haar ogen verkracht en vermoord. De persoonlijke geschiedenissen van deze figuren staan voor de historische botsingen van hun tijd. Met een beetje goede wil zou je ook de intrige met al zijn hectiek kunnen zien als een weerspiegeling van de culturele en psychologische verwarring. Stilistisch houdt Van Aken de vaart erin door een weliswaar onopvallende, maar trefzekere stijl die alle ruimte aan zijn levendige scènes biedt.

De slaaf Syrdon, vroeger behorend tot het personeel van Swinthariks geboortehuis, zegt ergens: “Ik vrees de beschaving meer dan de barbaren.” Hij kan het weten, want ook hij is komen aanwaaien uit de diepten van Europa. Intussen spreekt hij vloeiend Grieks en weet hij zich beter te redden in beschaafde kringen dan de jonge Swintharik. Civilisatie zegt niet alles en is zeker niet altijd een zegening, zoals *De afvallige* toont aan de hand van plunderende geregelde troepen, moordzuchtige geloofsijveraars, een kuisheid propagerende pederast, een intern verdeeld christendom en een eeuwig rijk dat bedreigd wordt door miscommunicatie, geloofstwist en op drift geraakte burenen. Swintharik nodigt een groep Hunnen uit om het verzwakte rijk binnen te vallen, maar de “wijze oude mannen” prefereren een vrede bestaan zonder de vermeende zegeningen van de beschaving. Wel vermoedt Swintharik dat hun kinderen straks weer zullen uitzwermen als “sprinkhanen” die alles kaal vreten.

De sympathie van *De afvallige* ligt onuitgesproken bij de gewone man die met vrouw en kind aan de rivier wil wonen, verschoond van politieke en religieuze twist. Dido is een toonbeeld van gematigdheid dat in zijn relaas uitweidingen over gruwelijkheden bewust vermijdt. Van de geestdrijverij van Vitalis moet hij niets hebben en liever dan de Bijbel leest hij heidense, maar mooie poëzie. De verwoesting van heidense heiligdommen met hun fraaie architectuur staat hem tegen.

In een zo sterk door de intrige beheerste roman vergt het uit de doeken doen van de verwickelingen nogal wat woorden. Tegelijkertijd ontstaat juist een zekere kortademigheid, doordat we van de ene gebeurtenis in de andere verrassing vallen. De

roman doet daarbij een ruimhartig beroep op het toeval. Het onmetelijke rijk lijkt soms wel een dorp, zo gemakkelijk en vaak komen de personages elkaar weer tegen – ontmoetingen die Van Aken nodig heeft om de plotmachine draaiende te houden. De scène waarin Swintharik is overgeleverd aan zijn rivaal en een wisse dood tegemoet lijkt te gaan, neigt iets te veel naar James Bond. Maar al deze in zekere zin genre-inherente bezwaren doen niet af aan het feit dat *De afvallige* een meeslepende roman is die ons doordringt van de onbarmhartigheid van de geschiedenis. Door alle stofwolken heen blijft een beeld achter van herkenbare, tijdloze figuren, die proberen met de politieke en ideologische beroering van hun tijd om te gaan en hun levensgeluk te redden. En daarmee heeft Van Aken ook een historische visie uitgedrukt.

HAROLD VAN DIJK

JAN VAN AKEN, *De afvallige*, Querido, Amsterdam, 2013, 608 p.